

2. Campos P. The Obesity Myth: Why America's Obsession with Fat Is Hazardous to Your Health / Paul Campos. – N.Y.: Gotham Books, 2004. – 290 p.
3. Davis L. Constructing Normalcy: The Bell Curve, the Novel, and the Invention of the Disabled Body in the Nineteenth Century/ Lennard Davis. Електронний ресурс: http://blogs.fad.unam.mx/asignatura/adriana_raggi/wp-content/uploads/2014/05/Davis.pdf
4. Featherstone M. The Body in Consumer Culture / Mike Featherstone // The Body: Social Process and Cultural Theory / M.Featherstone, M.Hepworth, & B.S.Turner [eds]. – L.: Sage, 1991. – P. 170-196.
5. Foucault M. Discipline and Punish: the Birth of the Prison / Michel Foucault [transl. from the French by Alan Sheridan]. – N.Y.: Vintage Books, 1995. – 333 p.
6. Goffman E. Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity / Erving Goffman. – L.: Penguin Books, 1963. –168 p.
7. Habermas J. Legitimation Crisis /Jьrgen Habermas [transl. and with intro by Thomas McCarthy]. – L.: Heinemann, 1976. – 196 p.
8. "Killer at Large". Synopsis. 2008. Електронний ресурс. 15 September 2014. <http://www.imdb.com/title/tt0903660/synopsis>
9. La Bute N. Fat Pig / Neil La Bute. – N.Y.: Faber & Faber, 2004. – 84 p.
10. Miller W. The Anatomy of Disgust / William Miller. – Cambridge: Harvard UP, 1998. – 336 p.
11. Saguy A. What's Wrong With Fat? / Abigail Saguy. – Oxford – New York.: Oxford UP, 2013. – 260 p.
12. Stearns P. Fat History: Bodies and Beauty in the Modern West / Peter Stearns. – N.Y.: New York UP, 2002. – 294 p.
13. Turner B. The Discourse of Diet / Brian Turner // The Body: Social Process and Cultural Theory / M.Featherstone, M.Hepworth, & B.S.Turner [eds]. – L.: Sage, 1991. – P. 157–169.

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ДИСКУРСУ СТАРІННЯ ЯК ТРАВМАТИЧНИЙ ДОСВІД В ДРАМАТУРГІЇ США

Анна ГАЙДАШ

Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті досліджуються репрезентації образів похилого віку як травматичного досвіду в п'єсі американської жінки-драматурга Дж. Торн "Точний центр всесвіту". Значну увагу приділено вивченню сучасної теорії травми. Вводиться поняття літературної геронтології як міждисциплінарної галузі гуманітаристики. Аналізуються драматургічні репрезентації геронтогенезу в контексті ейджизму.

Ключевые слова: психологічна травма, геронтогенез, глухота, ейджизм.

В статье исследуются репрезентации образов пожилого возраста как травматического опыта в пьесе американской женщины-драматурга Дж. Торн “Точный центр вселенной”. Значительное внимание уделено изучению современной теории травмы. Вводится понятие литературной геронтологии как междисциплинарной отрасли гуманитарных наук. Анализируются драматургические репрезентации геронтогенеза в контексте эйджизма.

Ключевые слова: психологическая травма, геронтогенез, глухота, эйджизм.

The paper studies the forms of traumatic experience of the literary representations of the elderly characters in the play “The exact center of the universe” by Joan Thorne. The attention is focused on the recent findings in the theory of psychological trauma. The notion of literary gerontology is introduced as an interdisciplinary branch of the humanities. The drama representations of gerontogenesis are analyzed in the context of ageism.

Key words: psychological trauma, gerontogenesis, deafness, ageism.

У нарисі “Як стати невидимкою” медичний антрополог С. Р. Сінгер пропонує надійний еквівалент мантиї-невидимки – похилий вік: *“Втім, не існує вікових обмежень для придбання цього пристрою. Та і взагалі ви не можете його придбати. Ви можете ним стати”* [18]. Після низки експериментів вихідна теза Сінгера про соціальну непомітність особистості внаслідок тілесного старіння (для дослідника воно демонструється в першу чергу наявністю сивого волосся) доводить, що травматичне переживання переходу до іншої вікової категорії – старості – має не стільки інтрапсихічну природу, скільки базується на травмогенності соціального середовища: *“Невидимість спричинена тим, як вас сприймають або не сприймають. Це – відображення соціуму. Не те, щоб старі люди були невидимками, просто вони не потрапляють до поля зору інших”* [18].

Духовна сліпота по відношенню до населення літнього віку, напрацьована несправедливістю та упередженим ставленням впродовж всієї історії західної цивілізації і названа в ХХ ст. ейджизмом, продукує травматичні переживання індивіда під час вікової кризи старіння. А будь-яка вікова криза драматизує життя людини не менше, ніж соціальна травма, невіршеність якої може розглядатися як *“відхилення розвитку”* [10, с. 40]. Вікова психологія розглядає процес старіння як психофізіологічне явище, що супроводжується інволюційними змінами, зокрема у людському тілі, і *“[в]нутрішня адаптація пов’язана з прогресуючим старінням та змінами власної ідентичності”* [4, с. 299]. Проблема стигматизації літніх людей та процесів старіння є актуальною в західноєвропейському та американському цивілізаційних вимірах, що знаходить відображення як в культурному просторі, так і в академічних дослідженнях.

Вивченням репрезентацій вікових процесів старіння в культурі займаються представники літературної геронтології, соціальної геронтології, наративної геронтології, геронтопсихології, антропології та інших міждисциплінарних галузей гуманітаристики. Сучасні розробки тілесного коду в контексті старіння оприлюднені в працях М. Хепворта: у співавторстві з М. Фезерстоуном британський соціолог демонструє, як у діахронічній перспективі були сконструйовані суспільні уявлення про старіюче тіло у негативному світлі: на графічних малюнках було акцентовано увагу на потворність, неробство, занепад та моральну поразку [15, с. 252]. У рамках соціальної геронтології подібні суспільні уявлення традиційно вважають стереотипами, такими, які формують комунікативні процеси. Хоча старіння є індивідуальним досвідом, британські дослідники пропонують певні узагальнення, зокрема метафору “маски” або “личини”, яка стає іншим “я”: зморшки на обличчі, приховане від сторонніх очей тіло, оголеність якого має викликати сором, жалість, цікавість, огиду та інші емоції, “далекі від поваги” [15, с. 256]. В окремій праці “Історії старіння” на матеріалі англійської романістики ХХ ст. Хепворт продовжує вивчати взаємодію кодів тілесного та морально-суб’єктивного та переконує, що травматичним маркером геронтогенезу є зображення занепаду [16, с. 30]. У художніх текстах частотними є репрезентації протистояння тілесного та морально-суб’єктивного. Тіло, пише соціолог, завжди передує: в системі символічного інтераціоналізму тілесне набуває сенсу у взаємодії як із самоідентичністю, так із іншими ідентичностями [16, с. 38]. М. Хепворт використовує концепцію “*dys-appearing body*” (грец. *dys* – префікс, що означає порушення; пропонуємо переклад як невидиме або “безтілесне” тіло) Дрю Ледера з книги “Відсутнє тіло” (1990), яка постулює відсутність тіла для суб’єкта доти, доки не виникають біль та хвороби. Та навіть за таких умов тіло дає про себе знати як “чужорідне”, що руйнує його взаємодію із суб’єктом: “Попереднє “я” стає невидимим” [16, с. 48]. Американська представниця літературної геронтології Кетлін Вудворд так визначає соматичний компонент: “У старості ми все більше позбавляємося наших фізичних тіл, навіть якщо і відчуваємо їхній тягар. Залишається лише ідея тіла – субстрату генетичної пам’яті поколінь” [20, с. 93]. Її колега Тоні Каласанті, досліджуючи феномен ейджизму, наводить наступний приклад сприймання тілесного: “Люди по-різному дивляться на 25-річну та 65-річну жінок в купальниках, навіть якщо жіночі тіла нічим не відрізняються” [14, с. 9]. На думку геронтолога, справа не у наявності соматичних змін, а у значенні, якими їх наділяють.

У порівнянні з іншими літературними жанрами драматургія інтерпретує геронтогенез ще більш рельєфно завдяки взаємодії вербальної та візуальної презентації у творах для сцени. Укладач третього випуску збірки німецькомовних п'єс Тіль Бріглеб так визначає роль драматургії в житті сучасного суспільства: *“Відчай та завищені вимоги як зворотній бік безперервного “стресу буття” незмінно супроводжують людину як у приватному, так і у діловому аспектах. При цьому утвердження суспільством вільної, багатой та щасливої держави в деяких випадках пов'язане з травмою для окремою особистості. І тоді це стає темою сучасної драматургії як суспільної форми виявлення особистого світогляду, яка бере на себе тягар відповідальності та пильності даного суспільства”* [1, с. 9]. У драматургії США, пише Н. О. Висоцька, топос травми *“у в'язці з мотивом пам'яті фігурує дуже активно, набуваючи різних конотацій і слідує загальнокультурним тенденціям наших днів”* [2, с. 19]. Доречно навести спостереження Д. Калшеда, який пише: *“<...> ми в Америці, з усім нашим матеріальним добробутом, страждаємо від певного духовного вакууму та інших аспектів травматичного руйнування”, до яких автор відносить “<...> все частіший розпад сімей, ріст алкоголізму та наркоманії, руйнування тих общинних структур, які служили об'єднанню людей та давали відчуття безперервності”* [7, с. 9]. Оскільки травма у сучасному суспільстві не виняток, а прикмета часу, елемент реальності, який слід брати до уваги як статистичну норму [10, с. 39-40], аналіз сутності та джерел травматичної ситуації, та особливо психічної травми, становить предмет вивчення найновіших досліджень. Серед них трактування Т. Мюреем переживання травматичного досвіду асоціюється з *“новим збудженням власне сублимації”* (або травмофілією)[17], що перегукується з висновками С. Ушакіна про те, що *“посттравматичний стан немає нічого спільного з прагненням позбутися травми”* [13, с. 9]. Важливо, що російський дослідник відрізняє ситуацію травми від кризових феноменів, до яких належать і переходи з однієї вікової групи до іншої, подібно до авторів концепції життєвого шляху в контексті теорії колективної травми М. В. Семиліта та О. В. Яремчук. За українськими психологами, *“криза – закономірний нормативний процес, як правило пов'язаний з віковим розвитком особистості”*; *“кризу особистість переживає, а травму носить в собі, захищає як цінність”* [12].

Водночас сучасні дослідження віку (age studies), об'єктом вивчення яких є, зокрема, і репрезентації образів похилого віку в культурі, часто

асоціюють процес старіння з феноменом травми (Jean-Christophe Cloutier, William L. Randal, Kathleen Woodward, Thomas R. Cole, Mike Hepworth, Gretchen Schultz, E. Ann Kaplan та інші). Так, у низці існуючих творів для сцени США травма репрезентована у взаємодії кодів тілесного та морально-суб'єктивного, гетеротопії старіння та різновікових стосунків, часто у контексті втрати. Метою даної розвідки є вивчення репрезентації дискурсу старіння в контексті теорії травми на матеріалі п'єси сучасної американської жінки-драматурга для з'ясування особливостей геронтогенезу окремих персонажів драми Дж. Торн. Серед поставлених завдань пріоритетними є підтвердження або спростування гіпотези про зображення похилого віку як травматичного досвіду та аналізу поетикальних маркерів віку в сучасному творі для сцени.

Приклад вікової динаміки старіння та його репрезентації як досвіду тривоги вбачаємо у п'єсі Джоани Вейл Торн “Точний центр всесвіту” (1999), яка виглядає редеконструкцією “Скляного звіринця” Т. Вільямса. Крім низки сюжетних та композиційних паралелей між двома п'єсами (специфічна ментальність Півдня США – старого і сучасного; відсутність батька родини та втеча сина; присутність гомодієгетичного оповідача; наявність двох актів), суттєву відмінність вбачаємо у часових вимірах творів. Тоді як дія п'єси-спогаду “Скляний звіринець” відбувається “зараз та в минулому” (зауважимо, що час написання твору Вільямсом припадає на 1944 р.), Джоан Торн визначає чіткі хронологічні рамки своєї п'єси: 1950-і рр. у першому акті та 1960-і рр. у другому. Лінійна композиція “Точного центру всесвіту” відтак сприяє взаємодії теперішнього та майбутнього та спрямовує персонажів на подолання травматичної ситуації, на відміну від трагічної безвиході дійових осіб Т. Вільямса.

Протагоністці “Точного центру всесвіту” Ваді Паулл майже сімдесят років. Точним центром її всесвіту є єдиний син, одруження якого стає сюрпризом для літньої пані, тим більше, що всі попередні спроби відвадити небажаних невісток увінчувалися успіхом. Чоловік Ваді більшу частину свого життя був прикутий до ліжка і помер досить рано. Час від часу Вада звертається до нього у роздумах вголос. Джоан Торн створює ілюзорну видимість померлого чоловіка у низці сюрреалістичних сцен, що підкреслює синдром нав'язливого повторення [11, с. 73] або повторну травматизацію Ваді, яка відбулася через втрату улюбленої людини. Психологи зазначають, що *“пацієнти страждають переважно від спогадів”* [11, с. 98] та *“патологічних паттернів поведінки, які реалізують*

несвідомо” [11, с. 103; 9, с. 174]. Більшу частину свого життя всю ніжність та турботу головна героїня п’єси Дж. Торн переносить на єдиного сина, тому таємне весілля вже давно дорослого хлопчика сприймає як образу та зраду. Психотерапевт А. Єрмошин пояснює, що травматичні ураження виникають у ситуації раптової дії на людину обставин, що загрожують її життю та гідності та до яких вона (людина) не була готова [5, с. 8]. Навіть через десять років із появою трьох онуків, Вада продовжує виношувати свій травматичний конфлікт, переносячи його на наступне покоління.

Травматична ситуація вирішується тільки тоді, коли Вада приймає той факт, що не її син, а вона сама є точним центром свого всесвіту. Важливою складовою адаптації при подоланні травматичного досвіду старіння є соціальні контакти протагоністки (ще одна принципова відмінність твору Дж. Торн від вільямсівської п’єси з акцентуацією комунікативних невдач Аманди Вінгфілд під час спілкування): численні зустрічі Вади з двома подругами, які на десять років старших від неї (та постійні згадки про ще одну померлу), допомагають відновити цілість персонажа та віднайти смисл її існування. За результатами досліджень психології переживань, *“найсильніший вплив на відчуття щастя здійснює спілкування”* [9, с. 200]: цікаво, що розмови жінок похилого віку сповнені ейджистських “шпильок” стосовно одна одної. Так, Мерібелл дорікає Інід, що та поводить як *“стара, що зазирає в горщик”* [19, с. 80]. Вада переінакшує вислів “глухий як пень” на *“глухі, як німі”* (deaf as mutes), трансформуючи семантику мовного звороту: у традиційному фразеологізмі залишки дерева (пень) є кінцевою фазою існування рослини, що асоціюється зі старістю. В окаяніалізмі Вади нездатність чути прирівнюється до відсутності мови. З одного боку, головна героїня підриває ейджистський стереотип, а з іншого – викриває поширену тенденцію неухважності щодо висловлювань людей у період геронтогенезу: в українській мові вираз “мовчить як пень” споріднений з висловлюваннями *deaf as a post* або *stone deaf* в англійській мові.

Тема глухоти виникає щоразу при сповіщенні новин, які неприйнятні для Вади: протагоністка зазначає, що її слух гострий, немов у мисливського собаки перш, ніж її подруга зізнається у своєму італійському походженні, яке вона приховувала, аби увійти до вищого світу Південного містечка, де відбувається дія п’єси. Якщо у побутовому та медичному розумінні визначення “травми” співвідноситься переважно з тілесним ушкодженням

або порушенням цілісності тіла, наслідком якого є “рановий процес”, який завершується одужанням або призводить до інвалідазації [11, с. 94], то на *соматичному* рівні нарікання Вади на погіршення слуху виступають ознакою конверсійного симптому (в дослідженнях психосоматичної терапії), що вказує на небажання персонажа чути про зміни. *“Сенсорна чутливість децю погіршується, що особливо має місце в роботі слухових відчуттів. Поганий слух людини похилого віку може викликати її удавану неухважність, захисну самозаглибленість. У окремих особистостей пізнього дорослого віку на фоні глухоти можуть посилитись такі риси, як замкнутість та підозрілість”* [4, с. 295].

Сучасні дослідники психологічної травми (Д. Калшед, О. Красило, О. Кочарян, М. Решетніков) стверджують, що травматичний конфлікт виключає розвиток. Внутрішній конфлікт є зіткненням несумісних тенденцій у свідомості індивіда у супроводі гострих негативних емоційних переживань [10, с. 56]. Таким зіткненням нам вбачаються особливі стосунки “я-теперішнього” з “я-колишнім” персонажів літературної геронтології. Часто протагоністи не сприймають візуальну оболонку або маску “я-теперішнього”, який/яка постаріли. Вони залишаються набагато молодшими від своїх дзеркальних відображень або тих соціальних образів, якими їх наділяє довкілля: зокрема, 80-річна художниця Кетрін з “У пошуках Мане” Т. Хау або 60-річний письменник Пол з “Колекції метеликів” Т. Ребек та Вада Паулл у “Точному центрі всесвіту” Дж. Торн. Конфлікт, за визначенням російського психолога О. Красило, *“сковує свідомість, робить її невольною та безпомічною, а відтак вона втрачає свою людську сутність. Травмована людина об’єктивізує власні страхи, почуття провини; відчуття відчаю, приниження, заздрощів, помсти, ненависті та інше. Під впливом травми людина будує... фантастичний ворожий світ <...>”* [10, с. 57].

На етапі геронтогенезу, який вважається типовим віковим процесом для більшості живих організмів, ключовою ознакою життєдіяльності особистості є наявність змін, і важливим завданням людини постає адаптація до них. Виокремлюють як соматичні інволюційні процеси, так і модифікації інтелектуальної діяльності в період геронтогенезу, причому травматичним стає підтримка “рівноваги між пристосуванням і змінами” [3, с. 327–328; 4, с. 309]. У другому акті п’єси “Точний центр всесвіту” розлади адаптації персонажів похилого віку лунають гучніше: син головної героїні, який виконує функцію оповідача, все частіше

знаходить колись активну Ваду (чиє ім'я означає “володарка” або “переможниця”) безмовну та нерухому; її подруга – колишня вчителька молодших класів, дотепна і розумна Інід – зазнає тимчасової дезорієнтації та слабкості. Коли заходить мова про їх вік, Інід зазначає, що з нею відбуваються зміни, та переживає, що її вважають застарою. Її підтримує Вада, коли каже, що не знає, чого чекати, адже світ так сильно змінився! [19, с. 107]. Дана модель поведінки, яку можна класифікувати як “розлад адаптації”, за визначенням білоруського професора-психотерапевта С. О. Ігумнова означає порушення емоцій, що перешкоджають соціальному функціонуванню та продуктивності у період змін: “це специфічні форми особистісного реагування у відповідь на критичні події, що змінюють життя та знаходять вираження у тимчасових або стійких порушеннях включення механізмів непатологічного пристосування до них та подолання їх наслідків” [6, с. 199–200]. У медичній геронтології наполягають на тому, що “вирішальним чинником, що дає імпульс до життя, є позбавлення людей похилого віку уявлень про їхню непотрібність” [8, с. 6]. Цей чинник, наряду з потенціалом до навчання і фізичної активності та профілактикою хвороб є складовою концепції “успішного старіння”, що отримує вже понад півстоліття політичну та творчу підтримку в розвинутих країнах, передовсім у Сполучених Штатах Америки.

У фіналі “Точного центру всесвіту” Вада виходить за межі травматичного досвіду через прийняття сина, його родини та самої себе такими, якими вони є. В останній розмові з сином протагоністка просить його не підтримувати їй життя штучно, тому що хоче померти природно, як предки. Також Вада передбачливо заощаджує гроші на притулок для перестарілих, аби не бути тягарем для молодших поколінь. Після останніх інструкцій щодо свого поховання несподівано літня пані каже: “Коли все поладоджено, то я можу зайнятися своїм життям. Піду збирати ягоди на варення. А ще я обіцяла онуку торт на день янгола” [19, с. 112].

У сучасному театральному просторі США постерігається тенденція до геронтоцентризму в драматургії у взаємодії з продуктивним зображенням молодших поколінь в образних системах творів для сцени. Протагоністами виступають літні персонажі – крізь їх призму сприймається оточення, яке стає девіантним, іншим, чужим. Світ бачимо очима осіб літнього віку, що утворює такий тип дискурсу, де зображено так травматичний досвід ідентичності, як і шляхи виходу з нього. Не можна не погодитися з тим, що “Переважає кількість травм за своєю суттю та психологічним

змістом є драмою соціальних стосунків” [10, с. 81]. Зазначені вище складові дискурсу старіння в сучасній драматургії США, а саме: взаємодія кодів тілесного та морально-суб’єктивного, гетеротопія старіння та міжгенераційні стосунки, присутні у п’єсі Джоан Торн “Точний центр всесвіту”, з одного боку, виступають травматичними маркерами геронтогенезу, а з іншого, через усвідомлення головною героїнею внутрішнього конфлікту, підривають традиційні ейджистські уявлення, що зумовлює вихід персонажа з травматичного стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бриглеб Т. Власть насилия [Текст] / Т. Бриглеб / ШАГ-3. Новая немецкоязычная драматургия. На русском языке. – М. : немецкий культурный центр им. Гете, 2008. – С. 8–12.
2. Висоцька Н.О. Нові імена в драматургії США рубежу ХХ-ХХІ ст.: діалог традиції та сучасності [Текст] / Н. О. Висоцька / Американські літературні студії в Україні: зб. наук. ст. – Вип.8. Сучасна американська драма: тенденції, постаті, тексти. Матеріали міжнар. симпозиуму / Відп. ред.: Н.Висоцька, Т. Денисова. – К. : Вид-ий дім “Києво-Могилянська академія”, 2014. – С. 14–28.
3. Вікова психологія: навч. посібник / М. В. Савчин, Л. П. Василенко. – К.: Академвидав, 2006. – 360 с.
4. Вікова психологія: навч. посібник [Текст] / Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 376 с.
5. . Фобии, утраты, разочарования : саморегуляция после травм [Текст] : руководство / А. Ф. Ермошин. – М. : ФОРУМ, 2011. – 269 с.
6. Игумнов С. А. Стресс и стресс-зависимые заболевания [Текст] : научное издание / С. А. Игумнов, В. А. Жебентяев. – СПб. : Речь, 2011. – 345 с.
7. Внутренний мир травмы. Архетипические защиты личностного духа [Текст] / Д. Калшед. – М. : Академический Проект, 2007. – 368 с.
8. Травматология пожилого возраста [Текст] / А. В. Каплан. – М. : Медицина, 1977. – 351 с.
9. Психология переживаний [Текст] : учеб. пособие / А. С. Кочарян, А. М. Лисеная; ХНУ им. В. Н. Каразина. – Харьков : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2011. – 222 с.
10. Психологическое консультирование посттравматических состояний [Текст] : учебное издание / А.И. Красило. – М. : Московский психолого-социальный институт, 2004. – 96 с.

11. Психическая травма [Текст] / М. М. Решетников. – СПб. : Восточно-Европейский Институт Психоанализа, 2006. – 322 с.
12. Семиліт М.В. Концепція життєвого шляху у контексті теорії колективної травми [Електронний ресурс] / М. В. Семиліт, О. В. Яремчук. – Режим доступу: <http://forum.onu.edu.ua/index.php?topic=5057.0;wap2>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 03.02.2015.
13. Ушакин С. “Нам этой болью душать”? [Текст] / Травма: пункты: Сборник статей / Сост. С. Ушакин. – М. : Новое литературное обозрение, 2009. – С. 5–41.
14. Calasanti T. Ageism, Gravity, and Gender: Experiences of Aging Bodies / Generations. – Vol. 29, No. 3. – American Society of Aging, 2005. – P. 8–12.
15. Featherstone M., Hepworth M. Images of ageing [Text] / Ageing in society: an introduction to social gerontology / Ed. by John Bond and Peter Coleman. – L. : Sage Publications, 1990. – 332 p.
16. Hepworth M. Stories of Ageing [Text] / М. Hepworth. – Buckingham : Open UP, 2000. – 143 p.
17. Murray T. Drama Trauma: Specters of Race and Sexuality in Performance, Video, and Art [Text] / Т. Murray. – L. and N.Y.: Routledge, 1997. – 305 p.
18. S. R. How To Be Invisible [Електронний ресурс] / – Режим доступу: https://www.academia.edu/10170382/How_to_be_invisible. – Назва з екрану. – Дата звернення: 31.03.2015.
19. Thorne J. V. The exact center of the universe [Text] / Women playwrights : the best plays of 1999. – Ed. by Marisa Smith / Joan Vail Thorne. – Hanover : A Smith and Kraus Book, 2001. – P. 65–112.
20. Woodward K. Late theory, late style: loss and renewal in Freud and Barthes / Kathleen Woodward // Aging & gender in literature: studies in creativity. – Ed. by Anne Wyatt-Brown and Janice Rossen. – Charlottesville : University of Virginia Press, 1993. – P. 82–101.

**У ПОШУКАХ ДУХОВНОГО ПРИТУЛКУ:
ЕЗОТЕРИЧНІСТЬ ХУДОЖНЬОГО МИСЛЕННЯ
ГАЛИНИ ПАГУТЯК
(на матеріалі романів “Писар Східних Воріт Притулку”
та “Писар Західних Воріт Притулку”)**

Оксана ГОЛЬНИК

Кіровоградський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка